

Mislil sem že, da bom svojo odločitev iz leta 1989, da raziščem in preštejem grobišča na Celjskem, ob svojem jubileju končal. Toda niti sanjalo se mi ni, v kako obsežno, 60 let prikrivano, in težavno delo sem zagrizel. Posebno zaradi smrtnosti ljudi na eni strani, na drugi pa dosmrtnosti in dedne privilegiranosti drugih.

Po branju mojih zapisov o grobiščih v Demokraciji me je poklical Alojzij Zidanšek, ali mi lahko da naslov gospoda iz Šmarja pri Jelšah, ki bi želel pokazati dve grobišči žrtev

Mit o Poljani

2. del

iz Šmarja in okolice, ki do zdaj nista bili omenjeni. Z dr. Mitjem Ferencem sva že bila dogovorjena, da greva na to območje počrtniti tiste bele lise, kakor se je izrazil g. Ferenc, ki sem jih jaz opisal, on jih pa nima zemljiškoknjižno označenih.

Tako smo se nekega dne po dogovoru dobili v bifeju sredi Šmarja. Mitja Cimperšek, univ. dipl. inž. gozd., ki mi je po telefonu sporočil svojo željo, da nam pokaže grobišča, je naju s Ferencem vodil skozi Šmarje po poti proti Ločnici. Spotoma nama je razložil, da so tudi njemu partizani ubili očeta nekje pri Sevnici. Za grobišča v Šmarju so mu povedali okoliški kmetje, ker so bili tu poleg premožnih šmarskih trgovcev pobiti tudi šmarski "kulaki", veliki kmetje, kot so bili Jože Brglez, Wagner, Grad, Lešnik itd.

"Konjski britof"

Po vožnji skozi gozd pod Cerovcem smo se pripeljali do sveže, z gnojivko polite prostrane njive, kjer na

zahodnem delu teče potok Ločnica. Tu smo pustili avto in se napotili levo peš po kolovozu. Kmalu smo zapustili tudi kolovoz in se po ozki stezi spustili prek potoka na zamočvirjen travnik, ki se je kakor vodni zaliv zajedel v gozd. Desni krak tega travnika se konča z veliko udrtino, poraslo s travo. Tu je grobišče, je rekel g. Cimperšek. Osameli kmet iz Borinja mu je pravil, da so žrtve partizani vozili sem kmalu po vojni vsaj štirinajst dni, ker se je ponoči slišalo streljanje. Grobišče je zdaj neoznačeno, nedotaknjeno in idealno za izkop in identifikacijo žrtev. Mitja Ferenc ga je zemljiškoknjižno označil.

Nazaj grede smo se ustavili pri umetnem ribniku pod Spodnjim Cerovcem. Ob njem stoji razkošna brunarica z masivnimi mizami in klopami. Ima tudi urejeno parkirišče. Stopili smo do ribnika, kjer nam je g. Cimperšek dejal, da ljudje govorijo, da je bil tam, kjer je zdaj ribnik, nekje na sredini debel kol, ki je označeval grobišče. Svoje žrtve so partizani vozili s

tovornjaki iz šmarskih zaporov do Ješovca, do koder je bila cesta prevozna. Tam so jih raztovorili in jih naprej vodili peš. Med žrtvami je bilo veliko starih in onemoglih, ki že po petsto metrih niso mogli več hoditi. Odločili so se, da jih pobijejo na prvem primernem kraju, in to je bila dolinica, kjer je zdaj ribnik. Lastnik zemljišča je bil kmet iz Spodnjega Cerovca.

Zdajšnji lastnik je kasneje dejal, da je domnevno grobišče okoli petnajst metrov od zadnjega roba na desni strani ribnika, na parceli, kjer je posadil smreke. Ljudje so govorili, da je to Konjski britof.

Grobišče na Poljani

Albin Krajnc iz Prevalj me je nekega dne poklical, češ da se me spominja še iz časa osamosvojitve, ko smo v okviru Slovenske demokratične zveze in že odcepljene stranke Narodnih demokratov politično zborovali v dvoranih na ulici Komenskega in v mali dvorani parlamenta na Šubičevi ulici v Ljubljani.

Zdaj je moje zapise o grobiščih zasledil v Demokraciji. Prosil me je, naj pridem na Poljano, kjer pozna Marijo Drofenik, ki je stara že veliko čez 80 let in se dobro spominja dogodkov v maju 1945. Njeno pričevanje bi bilo treba zapisati. Dogodki so bili čisto drugačni, kot jih opisujejo partizani in so napisani na spomeniku sredi Prevalj.

Za take ogledne in pričevanja ponavadi poiščem družbo kakega prijatelja ali znanca, saj poleg zapisa štiri ušesa in štirje pari oči slišijo in vidijo več. Tako sem za družbo prosil in pregovoril upokojenega primarija Ivana Dolinarja, dr. med. Z g. Krajncem smo se dobili v bifeju Rutar sredi Poljane, saj so gostilne in bifeji najprimernejši za srečanja v nepoznatih krajih. Dolinar je bil za mojega spremljevalca še posebno primeren, saj sta bila z očetom partizana Zidanske brigade.

Poboj ranjencev

Po popiti kavi in predstavitvi smo

se odpravili na dom Marije Drofenik. Gospa nas je povabila v prijetno kuhinjo in z vzdihom začela pripovedovati: "Moj dom ob cerkvi sv. Janeza Krstnika sredi Poljane, stare stavbe – nekdanja gostilna in gospodarska poslopja, ki jih še zdaj vidite na levi in desni strani ceste – so bile naše. Oče je bil dober in skrben gospodar. Že po koncu vojne, na nedeljo, 14. maja 1945, so partizani zasedli kraj in se utrdili v cerkvi, nas pa opozarjali, da se moramo takoj umakniti, ker prihajajo ustaši, ki so v Žerjavu posilili Kosovo Micko in ji z bajonetom razrezali trebuh. Umaknili smo se zadaj za cerkvijo na Poljanski hrib, ki je bil last našega strica Hrasta. Tam smo videli, kako je bil hrib prepreden s sveže uhojenimi stezami s tisoči vojaških čevljev. Ugotovili smo, da se je hrvaška vojska v noči na nedeljo prek stricevega hriba brez bojov in enega samega strela že umaknila v Avstrijo proti Pliberku. 14. maja 1945 so se skozi Poljano umikali tisti nemški vojaki Löhrove armade, ki so po vdaji v Šoštanj ušli partizanom, ker bi se rajši vdali Angležem. Partizanska zaseda v cerkvi in naši stavbi jih je skušala ustaviti. Zato se je v nedeljo, 14. maja, med 13. in 14. uro vnel hud boj. Nemški vojaki so se prebili in odšli proti Avstriji Angležem naproti. Za seboj so pustili okoli sto ranjencev. Partizani so ranjence nato zvelikli na kup, jih zložili na nasip na levi strani ceste, malo niže od cerkve. V ponedeljek, 15. maja, ko smo se vrnili v domačo hišo, smo slišali glasno stokanje in prošnje še živih ranjencev, ki so prosili za vodo. Partizani so jih še isti dan postrelili. Čez 14 dni so jih 80 zakopali v jamo v velikosti 4 x 5 metrov zahodno od cerkve, nekaj metrov od južnega roba ceste, ki pelje proti Žerjavu, blizu transformatorja, skoraj nasproti velikega spomenika. Že v ponedeljek, 15. maja, in nato v torek, 16. maja, so začeli v dolgih, strnjenih kolonah iz Pliberka voditi razorožene hrvaške vojake, zdaj kot ujetnike, čez Poljanski hrib po istih uhojenih stezah, ki so jih

hrvaški vojaki še oboroženi uhodili prejšnjo noč. Iz Poljan so jih zdaj vodili proti Črni, Slemenju, Prevaljam, Mislinji, Mariboru, Doliču, daleč v notranjost, kjer so izginili. Kasneje so nam in stricu zaplenili bivalne stavbe, gospodarska poslopja in gostilno, tako da smo se morali preseliti na drugo lokacijo, sem, kjer smo zdaj. V naših poslopih in na naši zemlji so ustanovili kmetijsko zadrugo, vendar je kasneje propadla." Tako je pripovedovala gospa Drofenikova. Začetek konca in konec vojne na Poljanah je trajal slabo uro, če šteje mo še poboj 80 nemških ranjencev naslednji dan, pa uro in pol. Dolinar je potrdil, da je bil "boj" res kratek.

Ugrabitve čez mejo

Ena od teh nepretrganih kolon, ki je po izjavah partizanskega spremljevalca pred Pučnikovo preiskovalno komisijo štela okoli 7.500 ujetnikov, je bila privedena v Bežigrad pred Teharje, končala pa je v protitankovskem jarku na Golovcu nad Zgornjo Hudinjo, del tudi pod šolo Franja Roša, ki je bila zgrajena namenoma na tem grobišču. Po zapisanem pričevanju mladotnega konjevodca v knjigi Križev put so iz te kolone 400 mladotnikov naložili v živinske vagonce na železniški postaji Čret v Celju in jih odpeljali do Karlovca.

Marija Drofenik nadaljuje: "Drugi poboj je bil poboj koroških Avstrijcev avgusta 1945. Partizani so

po koncu vojne skrivaj, mimo Angležev, prehajali avstrijsko mejo in lovili tiste Korošce, ki jih je Ozna že med vojno dala na spisek za odstranitev. Po avstrijski strani do meje so jih vodili peš in ponoči, na naši strani pa so jih naložili na tovornjake. Pripeljali so jih do Poljane, do naše gostilne Hrast, od tod pa v zaselek Leše, kjer so jih pobili (to delo je verjetno opravil oddelek VDV, ki je bil nastanjen na Prevaljah, op. J. Č.). Vseh je bilo okoli 500. Zaprli so tudi kar nekaj naših kmetov, najprej v Mariboru, nato pa so jih z družinami izselili v Kočevje. Nekaj priimkov se spominim: Kralj, Pleder, Kumprej, Močilnik, Olm, Kavaš itd. Upam, da sem povedala vse, česar sem se spomnila. Malo me že bremenijo leta. Ste zapisali?" Ko bi le mene leta tako bremenila kot njo, bom lahko še dolgo zadovoljen. Gospe Drofenikovi smo se zahvalili za njeno dragoceno pričevanje in se poslovili.

Slavljenje zločina

Ustavili smo se pred velikim spomenikom, na katerem piše: "V tem delu slovenske zemlje so 14. maja 1945 enote XIV. proletarske divizije 'Borisa Kidriča' v bratski bojni zvezi s III. jugoslovansko armado zmagale v poslednji veliki osvobodilni bitki II. svetovne vojne, uničile in zajele balkansko sovražno glavnino nad 150.000 izdajalcev in nemških nacistov s poveljnikom von

Löhrom vred in tako prisilile fašiste, da so položili orožje pred Titovo ljudsko armado." Tega dolgega napisa moj spremljevalec Dolinar ni hotel komentirati. Malo stran stoji drugi spomenik, ki so ga s seboj pripeljali in postavili Dalmatinci v spomin na njihov obisk na tem kraju ob 40. obletnici dogodkov, ki so omenjeni na prvem spomeniku. Malo naprej stoji še večji spomenik v obliki razprte ročne bombe, ki je viden že od daleč. Obkrožen je z granitnimi kockami. Pred leti sva se z ženo zapeljala na enodnevni izlet po tem delu Koroške: čez Slovenj Gradec, Kotlje, Prevalje v mrto dolino Žerjava in čez Sleme

v Šoštanj, Velenje in domov v Celje. Pogled se mi je ustavil na stebru z lebdečo razprto ročno bombo. Stopila sva iz avta, toda odurni smrad prav tedaj polite gnojevke okoli spomenika in še daleč po okoliškem travniku naju je nagnal nazaj v avto in naprej po cesti. Ženi sem zgrozeno rekel, kako imajo lahko ljudje tako malo spoštovanja do zgodovinskih znamenj. Zdaj, po nekaj letih, vem, da se domačini niso več pustili, da bi jim nekdo kar naprej lagal z izmislicami, ki se na njihovi zemlji niso zgodile. Smrad gnojnice in sama gnojnica je bil njihov odgovor.

Zlagani datum

Pričevanje Marije Drofenik, vsebina napisa na velikem spomeniku, manjši spomenik, ki so ga postavili Dalmatinci ob 40. obletnici "nedogodka" in Dolinarjev molk so me pripeljali do tega, da sem prebral Strletovo knjigo Veliki finale na Koroškem. Po branju te knjige sem prišel do ugotovitve, da bi slovenska partizanska vojska naredila sebi in slovenskemu narodu veliko uslugo, če bi se ob koncu vojne 9. maja 1945 ustavila v gostilnah in s harmoniko, vinom in zastavami skupaj z ljudstvom do 15. maja proslavljala nemško kapitulacijo. Tako pa jih je primitivna maščevalna slava, podprta z revolucionarno slo njihovih komandantov po absolutni oblasti partije, pripeljala še po koncu vojne do nepotrebnega prelivanja krvi svojih borcev in velikega zločina – strahotnega pobijanja vojnih ujetnikov in spremljajočih civilnih beguncev. Edina država v Evropi smo, ki smo zaradi navodil in sklepov avnojskih komunistov, naj se pobije čim več dejanskih in namišljenih političnih nasprotnikov, datum konca vojne z 9. maja prestavili na 15. maj 1945. Bojim se, da bodo ob proslavljanju 60. obletnice konca druge svetovne vojne vsebine slavnostnih govorov, kolikor jih bodo pripravljali Stanovnik, Kučan, Ribičič ali Jelincič, v istem vsebinskem nesorazmerju, kot so napisi na spomenikih na Poljani z resničnim dogajanjem, kot ga je izpričala Marija Drofenik.

Janez Črnej

